

Jacobus Bellamy (Vlissingen 1757 - Utrecht 1786)

door Ronald Rijkse

Het is vrijdagavond 17 maart 1786: de begrafenisstoet "bij treurig fakkellicht", zoals de pers meldt, met begeleiding van een schare vrienden en bewonderaars van de zes dagen eerder overleden student-dichter Jacobus Bellamy uit Vlissingen is op weg naar de Nicolaaskerk, waar hij zal worden begraven. Een grafzerk en een door Utrechtse studenten aan hem gewijde gedenksteen uit 1825 zijn daar nu nog de stille getuigen van. 28 jaar was hij geworden en door het hele land ging een golf van ontroering.

28 jaar geleden begon het in het pand Bellamypark 30, thans Stadscafé de Dichter. Op 12 november 1757 werd hij hier geboren in een arm gezin. Zijn vader overleed toen hij 4 jaar was, waarop de weduwe naar de St. Jacobstraat verhuisde. Al heel jong, 12 jaar, moest hij aan het werk als bakkersknecht bij bakker Kleeuwens op de Bierkaai. Tijdens dit werk, dat hem steeds meer ging tegenstaan, begon zijn belangstelling voor het schrijven van gedichten. Als 14-jarige bakkersknecht schreef hij zijn eerste gedichten, achter de bakkersoven – en het verhaal gaat dat dat op een keer bakker Kleeuwens een oven met verbrande pepernoten opleverde. Zijn gedichten trokken in 1777 de aandacht van de Vlissingse predikant Jona Willem te Water. Te Water gaf hem later privélessen en hij zorgde ervoor dat Bellamy in Utrecht theologie kon gaan studeren.

Bellamy's passie was de literatuur. Hij deed niets liever dan schrijven en lezen. Zijn proza - bijdragen aan tijdschriften, zijn brieven - is door stijl en woordkeus nog uitermate leesbaar en bij vlagen heel humoristisch. Hij werd beroemd met zijn drie bundels poëzie. *Gezangen mijner jeugd* (1782), *Vaderlandsche gezangen van Zelandus* (1782-1783) en *Gezangen* (1785) staan vol met gedichten waarin hij "de taal van 't hart spreekt", zoals hij zelf zei, een eenvoudig maar doorleefd taalgebruik.

Dat hart ontvlamde in 1777 door de liefde voor Francina Baane, geboren te Vlissingen op 6 april 1758. Hij was toen 20, zij 19 jaar. Zij was de dochter van een scheepskapitein, die in 1760 overleed. Misschien hebben ze elkaar voor het eerst ontmoet bij Neeltje, de zus van Francina, die met haar man ook in de St. Jacobsstraat woonde, ze waren zowat burenen. In een brief beschrijft hij Fransje met haar "gul, vriendelijk gelaat, heur lieve, zagte, helderbruine oogen, statig voorhoofd, rond en hoog, de flauwgebloosde kaakjes, bevalligen rozenmond en lagchende koralen lipje". Hij zou zijn hele leven verliefd blijven op zijn vriendin Fransje, het meisje met wie hij van haar moeder niet mocht trouwen en dat onder de pseudo-klassieke naam Fillis optreedt in zijn eerste bundel, een verzameling erotiserende poëzie, geconcentreerd rond haar. Zij was zijn Dulcinea, was even arm als hij en minstens zo deugdzaam. Hij bezingt haar in de klassiek-literaire traditie in een mix van betrekkelijk korte, lichtvoetige minnedichtjes met de beperkte thematiek van Wein, Weib und Gesang, precieuzer hofmakerij aan een onbereikbare geliefde en ongeremde sensualiteit. De rijmloze vorm, ook een nieuw aspect, geeft er een natuurlijke charme aan. Plus het feit

dat hij de afgesleten beeldspraak doorbrak met nieuwe frisse beelden en fraseringen.

Ze moesten elkaar in het geheim ontmoeten. In 1779 verloofde Francina zich met een ander, onder druk van haar moeder en andere familieleden. Hij was immers maar een arme bakkersgezel en dus geen partij voor een dochter van een vrouw die een eigen manufactuurwinkel dreef. Bellamy zweeg en liet het over zich heen komen. Hij schreef gedichten met haar als onderwerp. Maar toen kwam deze verloofde plotseling te sterven en in augustus 1780 wandelden zij, zoals we lezen in een aantekening van Bellamy (bewaard in de Zeeuwse Bibliotheek, zoals zovele van zijn handschriften) op "een eenzame plaats met staatige ijpen beplant, en tot een begraafplaats geschikt" en klonk tot zijn grote vreugde hier het jawoord. In de bundel *Gezangen mijner jeugd* staat een gedicht met als titel 'Het jawoord' met deze slotregels: 't Meisje boog het blozend aanzicht / zagtjes op mijn' schouder neêr. / Nu riep ik, van liefde blaakend, / Zeg nu, of gij mij bemind? / 't Meisje zuchtte - maar, in 't einde, / Zei zij stamelende... Ja! / 'k vong, al kusschend, 't lieve woordje / Van heur purpren lipjes af. / En mijn meisje drukte 't zegel / Van heur liefde op mijnen mond!

Ze verloofden zich in het geheim, want moeder bleef tegen vanwege Bellamy's onzekere toekomst. Maar hun geheim kwam in februari 1781 uit en toen waren de rapen gaar. Aan een vriend schreef hij "dreigend pakt de lucht opeen" en over Fransje, die zwichtte voor de dreigementen van haar moeder van wie ze niet meer met hem mocht spreken, schreef hij: "na de lang gevreesde slag van gedwongen scheiding groet zij mij koel, onverschillig, soms met halfgedwongen lach waaraan het hart geen deel heeft." En in zijn gedicht 'Ongelukkige liefde' schreef hij de regels: "Wreede dwang en vuige laster / rukten 't meisje van mijn hart!" Maar in mei overwon ze haar angst voor haar moeder en spoedig stroomden weer de briefjes en de verzen heen en weer. In de zomer van 1781 waren er weer veel heimelijke ontmoetingen ondanks het 'brandende oog van de bewakers', zoals hij schreef. Hij schreef op 9 juni dat zij met juffrouw Vync moest kennismaken, die zo veel medelijden met hen had, "ten einde gelegenheid te zoeken om bij die Juffrouw in 't geheim elkander te zien". En deze Agatha Christina Vink, kort tevoren gehuwd met Johan de Vey, suikerbakker op de Nieuwendijk, stelde gastvrij een "kleene agterkamer" tot hun beschikking, dat voor hen een "heiligdom der Min" werd. Nog diezelfde dag kwamen ze er samen. Ook heimelijke wandelingen 's avonds aan de rand van Vlissingen kwamen voor. Maar het verzet van moeder bleef hardnekkig en ze werd gedwongen Bellamy te verloochenen en te vergeten. Bellamy schreef een gedicht waarin acht maal het woord vergeten voorkomt en waarvan de laatste strofe luidt: Vergeeten...! neen! wanneer het graf / Mijn koud gebeent besluit, / Dan draagt mijn ziel in ruimer lugt, / Nog uw bevallig beeld. - / Vergeeten...! ach! hoe grieft dat woord / Mijn tederminnend hart! / Neen! eer ik u vergeeten zou / Moest ik vernietigd zijn! Opmerkelijk is dat Francina dit gedicht haar leven lang als een kostbaar relikwie heeft bewaard.

Op 13 maart 1782 vertrok hij naar Utrecht om theologie te studeren en miste hij Francina meer dan ooit. In zijn afscheidsbrief van 10 maart schreef hij: "vaarwel Fransje! nu ga ik heen. de dag, die mij van u verwijdert, is gekomen". Het zou verder altijd een liefde-op-afstand blijven, hoofdzakelijk door geheime briefwisseling via tussenpersonen onderhouden en in talloze brieven aan vrienden schreef hij gepassioneerd over haar en dan waren er, niet te vergeten,

de korte zomervakanties die hij in Vlissingen doorbracht en waaruit blijkt dat Fransje hem trouw is gebleven en zich niet veel meer aantrok van haar moeder en zuster. Ze vertoonde zich nu zelfs in het openbaar met hem. Eind juli wandelden ze samen op de Vlissingse kermis.

Maar in Utrecht vond hij ook een nieuwe liefde, de politiek. Hij werd een politiek activist. Onder het patriottistische pseudoniem Zelandus publiceerde hij zijn *Vaderlandsche gezangen*: politieke gedichten die hem tot een nationale beroemdheid maakten en tot de literaire propagandist van de patriotten. Het was zijn bijdrage aan de strijd van de Patriotten tegen de Orangisten om stadhouder Willem V. Maar Bellamy had zelfkennis genoeg om niet te voelen dat hij met zijn politieke strijdzangen zich als dichter dreigde te overschreeuwen. En vanaf 1784 stortte hij zich weer geheel op de literatuur.

In 1784 bracht Bellamy de zomervakantie door in Vlissingen en toen bleek, tot zijn grote vreugde, dat moeder Baane haar tegenstand had opgegeven. Zij erkende de verloving. Blijkbaar had moeder nu toch wel enig vertrouwen in de toekomst van de jonge dichter na twee succesvolle dichtbundels, waarvan de laatste aan Vlissingen was opgedragen en waarvoor hij door het stadsbestuur met een boekgeschenk was gehuldigd. In 1785 verscheen zijn laatste dichtbundel, zijn magnum opus, *Gezangen*, voor het eerst onder zijn eigen naam. En dit was een bundel met thema's als vriendschap en de dood en het leven hiernamaals, die zijn ware literaire kracht liet zien, maar ook gezien kan worden als een voorafschaduwning van zijn voortijdige dood.

Tot een huwelijk, waarin in een enkele brief sprake is, zou het echter niet meer komen door zijn plotselinge dood. Ze zagen elkaar voor het laatst op maandagmorgen 23 januari 1786, toen hij weer vertrok naar Utrecht, al zwak, ziek en misselijk. Een paar weken later was hij dood. Francientje was toen 27.

Van bakkersknecht tot een van de populairste dichters van Nederland in de 18de eeuw, dat is het succesverhaal van Bellamy. Je kunt ook zeggen: een Vlissingse jongen opgenomen in de canon van Gerrit Komrij, zijn befaamde bloemlezing *De Nederlandse poëzie van de zeventiende en achttiende eeuw in duizend en enige gedichten*, met maar liefst 9 gedichten, terwijl 10 het hoogste aantal was dat je bij Komrij kon halen.

Francina Baane overleefde hem nog ruim 50 jaar en stierf, ongehuwd, op 15 oktober 1837 te Goes, bijna 80 jaar oud en al die tijd verdrietig om haar dode Bellamy. Tot slot citeer ik de woorden die zij schreef in een brief van 6 november 1786 aan een gemeenschappelijke vriend, woorden die zij in latere brieven aan vrienden en vriendinnen in steeds andere bewoordingen zou herhalen. Zij schreef: "Eeuwig zal ik mijn verlies betreuren, maar mijn traanen zijn niet meer die van een murmureerende maar van een stille bedroefde. zulk een droefheid kan god niet mishagen. ik zal nooit anders worden. neen: mijn verlies is te groot, te treffent. ik ben alles kwijt, ach: god hoe naauw waren onze zielen aan malkander verbonden, onze belangen waren maar één. gij mijn vriend gij weet hoe teder ik bemint wierd. ik heb alles, alles, verloren. voor mij is op deze wereld geen Bellamy meer, en al mijn vreugde is met mijn vriend begraven. genoeg kan ik niet meer hebben. neen: alles is en blijft mij zoo onverschillig. nooit vrees ik zal ik anders worde".

Bellamy's brieven zijn kostelijke lectuur. Twee voorbeelden.

Half oktober 1782 reageerde hij op een brief van Francina:

"Voor eenige dagen heb ik op een Collegie tegen een bank mijn scheen opengestoten: ten eersten heb ik er een papier met Jenever opgelegd, doch het wil niet genezen. Integendeel krijg ik van dag tot dag meer pijn in mijn been. Het is wonderlijk! In Zeeland heb ik zo dikwils een gat in mijn been gestoten, dog het geneesde terstond. maar hier zal ik nog voor mijn tijd sterven! alles wat ik nimmer gehad heb krijg ik hier. Thans hoest ik zonder zeer verkouwd te zijn - te Vlissingen wist ik niet wat hoesten was. Ik ben voor dit land niet gemaakt. Men zegt dat de lugt hier zoo bij uitstek gezond is, maar voor mij is de ruwe Zeeuwsche lugt vrij wat gezonder."

En de volgende is van eind januari 1784 aan Francina, nadat hij kennis gemaakt had met Betje Wolff en Aagje Deken:

"Ik heb te Amsterdam een avond doorgebracht bij de Juffers Bekker en Deken. Lang heb ik verlangd, om die schepsels eens te zien. Juffr. Bekker ziet er beter uit, dan zij mij doorgaans beschreven was. Het aangezicht en de kleeding van Deken, is juist het tegenovergestelde van Bekker. Bekker is de azijn. Deken de olie. dat maakt samen een goede saus."

Maar ook tragisch en hartverscheurend is de briefwisseling in de maanden januari en februari tijdens zijn ziekbed en vlak voor zijn overlijden op 11 maart 1786.

Een uitgave met een keuze uit zijn vele honderden brieven zou, mijns inziens, een daad van eenvoudige rechtvaardigheid zijn.